

ODKLONSKOST

Najširša in najsplošnejša sociološka opredelitev odklonskosti ali deviantnosti je, da je to vsako ravnanje, delovanje, ki krši družbene norme in s tem odstopa od pričakovanj in zahtev neke družbe ali družbene skupine. Pomembno pa je, da tako ravnanje vzbuja neodobranje in s tem potrebo po uporabi sankcij. Ravnanje ni odklonsko samo po sebi, ampak je takšno v odnosu na norme določene družbe in/ali določene skupine v določenem času.

Oblike odklonskosti:

- **kršenje neformalnih družbenih norm** (Neobičajni zunanji videz, način oblačenja, neprimerno obnašanje, homoseksualnost, pijančevanje, samomorilnost... sem uvrščamo tudi okoliščine, na katere posameznik ne more vplivati. To so npr. brezdomstvo, revščina, brezposelnost. Sankcije, ki sledijo so posmehovanje, opomin, opravljanje, izobčenje...)
- **kriminalno dejanje oz. kriminal** (To so ravnanja, ki so opredeljena za kazniva in zanje obstajajo vnaprej predpisane sankcije, ki so del kazenskega prava)
- **izjemno ravnanje** (Lahko je sicer nagrajeno in splošno pričakovano, vendar se zdi družbi pretirano. Do tega pride, ko nekdo norme spoštuje bolj dosledno, kot se ostalim članom družbe zdi potrebno. V skupini, ki krši norme je odklonski tisti, ki jih ne.)

Drugačnost oz. različnost seveda še ni odklonska vendar pa je velikokrat sprejeta kot tuja. Zavračanje se kaže v **socialni distanci** do določenih družbenih skupin. Označimo jo lahko kot neformalno sankcijo. Opredelitev odklonskosti predpostavlja, da so družbe homogene celote, za katere je značilno soglasje med pripadniki glede temeljnih vrednot in norm. Toda moderne industrijske družbe niso kulturno uniformirane, zanje pa je značilen **pluralizem vrednot**.

Dojemanja in opredeljevanja odklonskosti so torej vedno družbeno in kulturno pogojena. Rečemo lahko, da so odvisna od naslednjih okoliščin in dejavnikov:

- **kje** (oziroma v kateri družbi je bilo dejanje storjeno)
- **kdaj** (norme in pričakovanja glede spremenljivega vedenja se spreminjajo v času, primer je homoseksualnost v različnih obdobjih – pri Grkih kot najvišja oblika ljubezni, pozneje je bila preganjana, danes je ponekod legalizirana poroka istospolnih partnerjev)
- **kdo** (nosilci družbenega nadzora bodo mogoče krajo mladostnika uglednih in bogatih staršev obravnavali kot mladostniško napako, nekega mladostnika iz revnejše družine pa bodo morda za isto dejanje kaznovali)
- na opredelitev lahko vplivajo tudi **konkretne okoliščine** (pitje alkohola in petje veselih pesmi je za roj. dan sprejemljivo, v šoli oz. na delovnem mestu pa ne)

SOCIOLOŠKO RAZISKOVANJE IN POJASNJEVANJE ODKLONSKOSTI

EMILE DURKHEIM: Funkcionalnost zločina

Durkheim dojema družbo kot pojav posebne vrste, ki je pred in nad posamezniki. Ko kolektivna zavest obstaja pred posamezniki in kot kolektivna zavest, ključ njihove individualne zavesti postane s ponotranjenjem norm kolektivne zavesti v procesu socializacije.

Po njegovem je v vsaki družbi določeno število posameznikov, ki kršijo družbene norme. Zločin je tako UNIVERZALNO DRUŽBENO DEJSTVO, pojavlja pa se v vseh družbah.

Po njegovem je zločin neizogiben, nujen in normalen vidik življenja. Vsaka družba ustvarja svoje lastne oblike odklonskosti, ker jih dejansko potrebuje za svoj obstoj.

Odklonskost in kazen sta za družbo pozitivna in funkcionalna zato, ker pripomoreta k utrjevanju kolektivne zavesti in s tem k družbeni solidarnosti.

Odklonskost je funkcionalna tudi zato, ker omogoča DRUŽBENE SPREMEMBE. Če bi vsi spoštovali družbene norme, potem ne bi bila mogoča nobena sprememba. Vsaka družbena sprememba se more začeti z neko odklonskostjo, ki bo po spremembi postala normalnost. Spremembe pa so zaželene, ker omogočajo družbeni napredek.

V zvezi z Durkheimovo razlago moramo omeniti tudi njegov koncept ANOMIJE. Stanje anomije nastopi, ko kolektiva preveč oslabi in posamezniki niso več pripravljeni ravnati v skladu z družbenimi normami.

Durkheim poudarja pomen stroge moralne vzgoje. Ta naj zagotovi, da se bodo posamezniki naučili samonadzora in samoomejevanja in s tem spoštovanja skupnosti. Tako bodo pristali na delež materialnih in drugih dobrin, ki jim v družbi pripada, in si ne želeli več.

ROBERT MERTON: Strukturna napetost in anomija kot vzrok odklonskosti

Kot Durkheim izhaja iz funkcionalistične predpostavke, da je za obstoj družbe nujno potrebno **soglasje glede temeljnih vrednot** (po Durkheimu moč kolektivne zavesti). Vendar pa v nasprotju z Durkheimom Merton poudarja tudi dejstvo, da nimajo vsi pripadniki družbe enakega položaja v družbeni strukturi in zato tudi ne enakih možnosti, da bi uresničili skupne vrednote.

Anomija se ne pojavi zaradi hitrih družbenih sprememb in naraščanja ter uveljavljanja sebičnih interesov posameznikov, ampak zato, ker se v družbi preveč poudarjajo vrednote (ali družbeno zaželeni cilji), ne da bi obstajala za vse ustrezna sredstva za njihovo doseganje.

Dve prvini družbene in kulturne strukture:

- družbenokulturno opredeljeni cilji (vrednote), ki so skupni vsem
 - normativni okvir, ki nadzira, uravnava in opredeljuje sprejemljive, dopustne načine za doseganje teh ciljev.
- Razkorak med družbeno zaželenimi cilji in sredstvi za njihovo doseganje Merlton imenuje STRUKTURNA NAPETOST.

Pet modelov prilagoditve strukturni napetosti:

- konformizem (višji sloji)
- inovatorstvo (nižji sloji)
- ritualizem (nižji srednji sloji – ritualizem je posledica stroge in uspešne socializacije)
- ubežništvo (alkoholiki, narkomani, brezdomci)
- uporništvo (zavračajo družbene vrednote in norme)

ODKLONSKA SUBKULTURA

Odklonskost je lahko vzrok konflikta med prevladujočo kulturo ter subkulturnimi vrednotami. Statusno razvrščanje in družbena promocija pripeljeta do doživljanja STATUSNE FRUSTRACIJE, vključno z izgubo samozaupanja. To pa povzroča naraščajoč odpor do življenjskega stila in vrednot srednjega razreda. Odklonska (mladostniška) subkultura se oblikuje kot posledica zavračanja prevladujočih (dominantnih) vrednot in norm, ter omejevanih družbenih možnosti za njihovo doseganje.

OZNAČEVANJE KOT VZROK ODKLONSKOSTI

Odklonsko je tisto, kar nosilci družbenega nadzora za tako označijo.

Ločimo PRIMARNO in SEKUNDARNO odklonskost.

Primarna odklonskost = ko nekdo krši neke norme in pri tem ni odkrit in označen

Sekundarna odklonskost = če je nekdo zaradi svojega dejanja, ki ga je lahko storil povsem naključno, označen za odklonskega

Ljudi, ki so označeni za odklonske, družba zavrača in potiska na obrobje. Pri tem jih naravnost sili, da se vključujejo v skupino sebi podobnih. Znotraj takšne skupine pa posamezniki kaj hitro izoblikujejo ODKLONSKO IDENTITETO.

Navadno so odklonski tisti, ki imajo manjšo družbeno moč, npr. pripadniki nižjih slojev, etničnih in rasnih manjšin...

ODKLONSKOST IN DRUŽBENA MOČ – KONFLIKTNA PERSPEKTIVA

Konfliktne teorije odklonskosti izpostavljajo DRUŽBENO MOČ.

Posamezniki in skupine imajo različno družbeno moč, norme pa postavljajo navadno tisti, ki imajo večjo moč. Noben zakon ni odraz obče volje, ni nevtralen, če pa že je se uporablja selektivno (za podrejene drugače kot za vladajoče).

Vladajočo sloj uporabi tudi organiziran zločin. Ker so organizirane kriminalne skupine povezane z vodilnimi v gospodarstvu in politiki, je vsak boj, ki ga država napoveduje proti organiziranemu zločinu, zgolj zavajanje javnosti.